

УДК 343.98

ДРОЗД В.Ю.

СПОСІБ ВЧИНЕННЯ КРАДІЖОК З АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

У статті розглянуто поняття та зміст способу вчинення крадіжок з автотранспортних засобів. Охарактеризовано його структурні елементи, такі як: підготовка, вчинення та приховування злочину. Надано перелік дій злочинця щодо підготовки до вчинення крадіжок з автотранспортних засобів, наведені способи вчинення таких крадіжок та дії щодо їх приховування.

Ключові слова: крадіжка, автотранспортні засоби, спосіб вчинення, злочин, підготовка до злочину, приховування злочину.

В статье рассмотрено понятие и содержание способа совершения краж из автотранспортных средств. Дана характеристика его структурных элементов, таких как: подготовка, совершение и сокрытие преступления. Приведен перечень действий преступника по подготовке к совершению краж из автотранспортных средств, приведены способы совершения таких краж и действия по их сокрытию.

Ключевые слова: кража, автотранспортные средства, способ совершения, преступление, подготовка к преступлению, сокрытие преступления.

The article deals with the concept and content of the method of committing theft from motor vehicles. Characterized by its structural elements, such as: preparing, committing and concealing a crime. The list of actions of the offender concerning preparation for theft of motor transport crimes is given, ways of committing such thefts and actions concerning their concealment are given.

Key words: theft, motor vehicles, way of committing, crime, preparation for crime, concealment of a crime.

Постановка проблеми. Найпоширенішим видом крадіжок сьогодення є крадіжки з автотранспортних засобів. Розслідування таких видів злочинів потребує вивчення їх криміналістичної характеристики, на основі якої здійснюється організація та планування розслідування, встановлення особи злочинця, його співучасників тощо. В структурі криміналістичної характеристики важливу теоретичну та практичну роль відіграє спосіб вчинення злочину, встановлення якого допомагає слідчому відтворити механізм злочинної події, висунути версії щодо особи злочинця, обставин злочинної події. Аналіз способу вчинення злочину в поєднанні з криміналістично значущою інформацією, отриманою за результатами проведеного огляду місця події, уможливило швидко та у повному обсязі розслідувати крадіжки з автотранспортних засобів, спрямовуючи всі зусилля на виявлення слідів та речових доказів злочинної події. Тому встановлення способу вчинення розглядуваних злочинів є актуальним та необхідним для науки криміналістики та практики їх розслідування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спосіб злочину в структурі криміналістичної характеристики злочинів розглядали у своїх працях багато вчених, зокрема такі як: Н.М. Ахтирська, Р.С. Белкін, О.І. Вінберг, І.О. Возгрін, А.Ф. Волобуєв, М.І. Енікєєв, В.Ф. Єрмолович, І.Ш. Жорданія, С.М. Зав'ялов, Г.Г. Зуйков, М.К. Камінський, В.М. Карагодін, Ю.Г. Корухов, В.П. Колмаков, В.М. Кудрявцев, О.М. Кустов, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, В.А. Образцов, М.І. Панов, О.В. Самойлов, М.В. Салтевський, Н.А. Сьоміна, О.В. Челишова, С.С. Чернявський, Б.М. Шавер та багато інших. Однак досі залишається недослідженим спосіб вчинення крадіжок з автотранспортних засобів.

© ДРОЗД В.Ю. – ад'юнкт кафедри криміналістики та судової медицини (Національна академія внутрішніх справ)

Мета статті – виділити та охарактеризувати способи підготовки, вчинення та приховування крадіжок з автотранспортних засобів.

Виклад основного матеріалу. Вчинення крадіжок з автотранспортних засобів – це активна діяльність злочинця, пов'язана з обранням ним способу досягнення злочинної мети. Це зазвичай діяльність щодо підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину. Саме спосіб злочину є головною характеристикою діяльності злочинця, яка знаходиться у найтіснішій взаємодії з іншими елементами криміналістичної характеристики таких злочинів.

Перш ніж розглядати суть порушеного у статті питання слід звернутися до поняття способу злочину. Так, на думку О.В. Челишової, спосіб вчинення злочину є центральним елементом механізму злочину. Спосіб характеризує діяльність злочинця, це визначена система зв'язків і відносин елементів, що входять у структуру діяльності (суб'єкта, його активності, предмета діяльності, а також знарядь і засобів). На підставі цього можна сказати, що спосіб входить у структуру механізму злочину як частина функціональних зв'язків окремих елементів даного механізму. Поняття способу вужче; оскільки він характеризує діяльність злочинця, то в його структуру входить менше елементів (тільки ті, які входять у структуру даної діяльності). Таким чином, співвідношення понять механізму і способу злочину полягає в тому, що механізмом охоплюються всі взаємозв'язки, відносини, взаємодія всіх елементів злочинної події, а способом – лише їх частина. Певний механізм властивий усьому злочину в цілому, спосіб характеризує лише діяльність злочинця [1, с. 27].

М.І. Енікеев спосіб злочину розглядає як систему прийомів, дій, операційних комплексів, зумовлених метою та мотивами дій, психічними і фізичними якостями особи, в яких виявляються психофізіологічні й характерологічні особливості людини, її знання, вміння, навички, звички і ставлення до різних проявів дійсності [2, с. 105].

С. М. Зав'ялов у криміналістичному значенні розглядає спосіб вчинення злочину як об'єктивно і суб'єктивно зумовлену систему поведінки суб'єкта до, в момент і після вчинення ним злочину, що залишає різного роду характерні сліди зовні, які дозволяють за допомогою криміналістичних прийомів і засобів уявити сутність події, що відбулася, своєрідність злочинної поведінки правопорушника, його окремі особистісні дані. Найповніше відомості про способи вчинення злочинів концентруються, групуються й узагальнюються в конкретних методиках розслідування злочинів [3, с. 177, 178].

Сукупність інформації про спосіб вчинення злочину й даних, отриманих при огляді місця події, дозволяє висунути версії про особу злочинця і характер його взаємин із предметом посягання, а іноді й про особу потерпілого; спосіб злочину орієнтує слідчого на комплекс слідів і речових доказів, що можуть бути виявлені в процесі розслідування [4, с. 549, 550].

Спосіб злочину має свою структуру, хоча не всі злочини і не завжди можуть містити всі його складові. Так, Е.Д. Куранова вперше визначила структуру способу вчинення злочину, вона писала, що спосіб злочину – це комплекс дій щодо підготовки, вчинення та приховування злочину, обраних злочинцем відповідно до мети та умов, у яких здійснюється злочинний намір [5, с. 165, 166].

Достатню кількість праць присвятили розкриттю сутності способу підготовки, вчинення та приховування злочину Р.С. Белкін та Г.Г. Зуйков. Так, на їх думку, спосіб вчинення злочину – це система дій із підготовки, вчинення та приховування злочину, детермінованих умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особистості. Він може бути пов'язаний із вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів, умов, місця і часу. Як правило, дії щодо підготовки, вчинення та приховування злочину об'єднані загальним злочинним задумом; однак у деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину (якщо приховування не входить у загальний задум) [6, с. 215; 7, с. 56].

У свою чергу, Р.С. Белкін вважав, що приховування злочину визначають як злочинну діяльність, спрямовану на перешкоджання розслідуванню шляхом утаювання, знищення, маскування або фальсифікації слідів злочину і злочинця або їх носіїв. При прихованні злочину шляхом утаювання інформації та її носіїв слідчий не знає про ті чи інші обставини або джерела інформації. Приховування може бути здійснено як в активній формі (приховування предмета посягання, речових доказів, грошей і цінностей, нажитих злочинним шляхом, інших об'єктів – джерел інформації; ухилення від явки до органу розслідування), так і в пасивній формі (замовчування, недонесення, неповідомлення відомостей, відмова від дачі показань, невиконання витребуваних дій). Способом приховування є також знищення інформації та її носіїв, у тому числі слідів злочинця, повністю або частково (часткове знищення межує з фальсифікацією, іноді переплітається

з нею). Крім того, спосіб приховування – це маскуванню інформації та її носіїв з метою зміни уявлень про спосіб вчинення злочину, особу злочинця, призначення об'єктів – носіїв інформації. Він здійснюється шляхом переміщення об'єктів (наприклад, із того місця, де вони мають бути відповідно до існуючих правил, в будь-яке інше) [6, с. 212].

Як справедливо зазначає В.Ф. Єрмолович, дії щодо підготовки, вчинення та приховування злочину окремо мають свої самостійні цілі. Утворюючи єдиний спосіб вчинення злочину, вони, крім своєї приватної мети, об'єднані й спрямовані злочинцем на досягнення бажаного результату, охопленого однією спільною метою. Разом з тим, результати проведеного дослідження показали, що в запропонованій деталізації способів є раціональне зерно. Яскраво це проявляється, коли має місце замах на злочин. Основні дії, які здійснюються при цьому, входять у підготовку до вчинення злочину. Без їх детального вивчення важко довести причетність особи до злочину і вирішувати питання, пов'язані з визначенням покарання [8, с. 39].

Спосіб крадіжок з автотransпортних засобів (далі – АТЗ) – це дії, спрямовані на досягнення конкретного результату – заволодіння чужим майном. Поділимо способи на спосіб підготовки, спосіб вчинення та спосіб приховування.

На підготовчому етапі до вчинення крадіжки з автотransпортного засобу здійснюється низка заходів, спрямованих на досягнення злочинної мети та приховання злочинних намірів або слідів, що вказують на конкретного злочинця. Виділимо дії особи злочинця щодо підготовки до вчинення крадіжок з автотransпортних засобів, а саме:

1) вибір об'єкта крадіжки (які саме матеріальні цінності стануть об'єктом посягання, і, у свою чергу, який саме автотransпортний засіб буде об'єктом посягання). Такі дії вчиняються шляхом спостереження або за порадою співучасників. Це може бути автотransпортний засіб, що пересувається у певному напрямку, АТЗ, що залишений на короткий час у місці стоянки, та АТЗ, що залишений на тривалий час у місці стоянки. На цьому етапі відбувається визначення виду та моделі автотransпортного засобу, оскільки у дорогах АТЗ дороги пристрої (DVD-плеєри, відеореєстратори тощо), у дешевих – дешеві (наприклад, магнітоли). Вибір АТЗ буде залежати від навичок особи злочинця (наприклад, відімкнути замок, відключити сигналізацію тощо);

2) вивчення об'єкта крадіжки та обстановки, в якій особі злочинця доведеться діяти. Такі дії спрямовані на: вивчення місця стоянки автотransпортного засобу (безлюдне, на охоронюваній території, під будинком, де проживає особа), місця його залишення на тривалий час, обстановки, в якій знаходиться автотransпортний засіб (чи не ходять пересічні громадяни біля нього, в який інтервал часу з'являються перехожі чи охоронці, кількість останніх; огляд замикаючих пристроїв у автотransпортному засобі; наявність сигналізації та встановлення її виду);

3) вибір способу заволодіння майном. Тут здійснюється підбір технічних засобів, які полегшать проникнення до автотransпортного засобу (наприклад, відмички, шурупверти, заго-стрене знаряддя для розбиття скла тощо);

4) вибір способу приховування крадіжки з автотransпортного засобу (розбиття, заклеювання камери відеоспостереження до крадіжки або після, забезпечення алібі, знищення слідів на місці злочину, маскуванню обличчя та робота у рукавичках тощо);

5) підбір шляхів збуту викрадених матеріальних цінностей (наприклад, домовитися зі знайомим про передачу ним цінностей у ломбард тощо). На цьому етапі особа злочинця обирає конкретне місце збуту, обдумує особу, яка може доставити цінності в обране місце (це може бути як співучасник, так і просто знайомий, якого не сповіщають про хід подій, а просто просять доставити вантаж у конкретне місце), або ж самостійно вчинити такі дії (тоді обдумує шлях підходу до місця збуту, спосіб зв'язку з особою, яка прийме цінності тощо). Також продумується, чи одразу після крадіжки відбуватиметься збут цінностей, чи на наступний день, чи, навпаки, через тривалий час (при цьому обираються місця переховування викрадених цінностей);

6) за необхідності підбір співучасників. На цьому етапі обирається склад злочинної групи, визначається роль кожного у вчиненні крадіжки з автотransпортного засобу, здійснюється відпрацювання ролей кожного з учасників, підбір виду зв'язку між співучасниками, обрання способу відходу від місця злочину, спосіб збуту викраденого.

Аналіз вироків суду уможливив сформулювати класифікацію способів вчинення крадіжок з автотransпортних засобів, а саме:

1) за видом злочину: крадіжка з автотransпортного засобу, крадіжка з автотransпортного засобу після крадіжки самого автотransпортного засобу, проникнення до гаражного приміщення з метою крадіжки з автотransпортного засобу;

2) за місцем знаходження автотранспортного засобу: на паркуваннях, у дворах житлових будинків, у гаражах, в іншому місці;

3) за видом автотранспортного засобу: пасажирські (легкові автомобілі та автобуси), вантажні, спеціальні (автомобілі зі спеціальним обладнанням, призначеним для виконання різних, переважно нетранспортних робіт);

4) за механічними характеристиками автотранспортних засобів: ті, що на ходу, закинуті автотранспортні засоби;

5) за видом доступу до автотранспортного засобу: шляхом його пошкодження, при вільному доступі до транспортного засобу (шляхом відволікання уваги водія, коли водій змінює колесо, на автотроїках, станціях техогляду, заправних станціях газом, коли балон знаходиться у багажнику);

6) за способом проникнення до автотранспортного засобу: шляхом розбиття скла, шляхом використання зчитувальних пристроїв, шляхом зламу замка, шляхом відтиску замка саморобним знаряддям, зламу капота, багажника, шляхом просування щупа між склом та гумою;

7) за змістом способу злочину: вчинені з підготовкою, вчинені спонтанно;

8) за видом крадіжки з автотранспортних засобів: комплектуючих (коліс, акумулятора тощо), палива, речей із багажника, речей із салону автотранспортного засобу (сумка власника авто з документами, гаманцем та іншими цінними речами, відеореєстратор, побутова техніка, дрібні речі, придбані щойно в магазині), номерного знака.

Щодо способів приховування крадіжок з автотранспортних засобів, то слід зазначити, що не всі такі крадіжки супроводжуються діями щодо приховання злочину. Однак говорити про те, що крадіжки з автотранспортних засобів не приховуються, не можна. Тому ми виділили способи приховування крадіжок з автотранспортних засобів, зокрема такі: 1) дії щодо маскуванню зовнішності злочинця; 2) дії щодо маскуванню події в цілому (наприклад, руйнування чи викрадення камер спостереження, інсценування тощо); 3) дії щодо приховування деяких елементів злочину: кількості злочинців (наприклад, знищення слідів перебування на місці події співучасників), способу проникнення в автотранспортний засіб тощо.

Як видно з наведеного, способів вчинення крадіжок з автотранспортних засобів існує досить значна кількість, злочинці вдаються до різноманітних їх видів, аби досягнути злочинних намірів та приховати злочинну діяльність. Обрання конкретного способу вчинення такого виду злочинів напряму залежить від особи злочинця, його навиків, професії, рівня освіченості, особистих якостей тощо. Встановлено той факт, що будь-який обраний злочинцем спосіб вчинення таких видів крадіжок завжди залишає за собою характерні сліди, за якими слідчий зможе висунути версії щодо особи, яка їх залишила, та інших обставин події.

Список використаних джерел:

1. Чельшева О.В. Криминалистическое учение о механизме преступления : [учебное пособие] / О.В. Чельшева; под ред. И. А. Возгриня. – СПб. : Санкт-Петербургский университет МВД России, 2000. – 38 с.

2. Еникеев М.И. Юридическая психология : [учебник для вузов] / М.И. Еникеев. – М. : Изд. группа НОРМА-ИНФРА – М., 2001. – 517 с.

3. Зав'ялов С.М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : дис. канд. юрид. наук за спец. 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / Сергій Михайлович Зав'ялов. – К., 2005. – 232 с.

4. Криміналістика : [підручник] / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Іщенко та ін. – К. : Центр учбової літератури, 2015. – 704 с.

5. Куранова Э.Д. Об основных положениях методики расследования отдельных видов преступлений / Э.Д. Куранова // Вопросы криминалистики. – 1962. – № 6-7. – С. 157–167.

6. Белкин Р.С. Криминалистическая энциклопедия / Р.С. Белкин. – 2-е изд., доп. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.

7. Зуйков Г.Г. Поиск по признакам способов совершения преступлений : учебное пособие / Г.Г. Зуйков. – М. : Изд-во ВШ МВД СССР, 1970. – 191 с.

8. Ермолович В.Ф. Криминалистическая характеристика преступлений / В.Ф. Ермолович. – Мн. : Амалфея, 2001. – 304 с.